

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ, ОСНОВИ ДИДАКТИКИ

УДК 378.4:378.147.15

ІДЕЇ СУСПІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТОЛІТТЯ)

Василенко О.М., викладач

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

У статті розглядається розвиток ідей суспільного виховання дітей дошкільного віку у другій половині ХІХ століття. З'ясовано роль ідей суспільного виховання дітей дошкільного віку у розвитку педагогічної науки протягом другої половини ХІХ століття. Простежено розвиток навчальних закладів для педагогів дошкільної освіти у ХІХ ст.

Ключові слова: ідеї суспільного виховання, дошкільна освіта, діти.

Василенко Е. Н. ИДЕИ ГРАЖДАНСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХІХ ВЕКА) / Коммунальное учреждение « Харьковская гуманитарно – педагогическая академия » Харьковского областного совета», Украина.

В статье рассматривается развитие идей общественного воспитания дошкольников во второй половине ХІХ века. Определена роль идей общественного воспитания детей дошкольного возраста в развитии педагогической науки на протяжении второй половины ХІХ века. Прослежено развитие учебных заведений для педагогов дошкольного образования.

Ключевые слова: идеи общественного воспитания, дошкольное образование, дети.

Vasilenko E N ENIDEAS OF CIVIL EDUCATION PRE-SCHOOL CHILDREN (SECOND HALF OF XIX CENTURY) / Municipal institution «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» Kharkiv Regional Council», Ukraine.

In the article discusses the development of ideas of public education of preschool children in the second half of the nineteenth century. The role of the ideas of the public education of children of preschool age in the development of pedagogical science during the second half of the nineteenth century. It traces the development of education for teachers of pre-school education.

Key words: the idea of public education, early childhood education, children.

Постановка проблеми. У нашій державі процес благодійності відбувається за допомогою регулюючої функції розпорядження Президента України “Про сприяння благодійності” (2000), Закону України “Про благодійність і благодійні організації” (2002). Нині ідеї суспільного виховання дітей дошкільного віку розглядаються як інструмент формування громадянського суспільства шляхом творення соціального капіталу на регіональному й загальнодержавному рівнях. Тому, великого значення набуває історичний досвід ідей суспільного виховання дітей дошкільного віку у сфері дошкільної освіти. Цей історичний досвід має бути представлений не як вивчення окремих актів, а як віддзеркалення специфіки суспільних відносин у межах конкретної історичної епохи, що здійснюють свій вплив на соціалізацію особистості.

Гуманізм суспільних відносин, одним з виявів якого є ідеї суспільного виховання дітей дошкільного віку у другій половині ХІХ століття, що реалізуються в різних формах допомоги й підтримки дошкільних працівників, визначається не лише рівнем суспільного виробництва та економічним процвітанням держави, але й рівнем громадської свідомості та культури соціуму. Саме тому ідеї суспільного виховання дітей дошкільного віку в історії вітчизняної педагогічної думки (друга половина ХІХст.) пов'язані не тільки з розвитком

суспільних виробничих сил, але й зі зрушеннями в суспільній свідомості, бо дають можливість ознайомитися з різноманітною діяльністю благодійних організацій, опікунських рад, меценатів, системою заохочення до діяльності в галузі освіти. Аналіз історичних фактів, законодавчих актів та державних документів дозволяє створити цілісне уявлення про вирішення питань суспільного виховання дітей дошкільного віку, їх особливості й тенденції, форми та методи у другій половині XIX століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ідей суспільного виховання дітей дошкільного віку у сфері освіти, що беруть початок з другої половини XIX століття, представлені працями в галузі методології історії педагогіки та історії соціальної педагогіки, куди відносяться, насамперед, роботи О. Адаменко, Л. Ваховського, Н. Гупана, І. Зверевої, С. Золотухіної, Г. Лактіонової, О. Сухомлинської, Л. Таран, С. Харченка, Л. Штефан; Л. Бородкіна, І. Ковальченка, І. Липського, М. Румянцевої, В. Філатова, Б. Шпотова та ін.; дослідженнями з теорії заохочення С. Гогеля, Є. Максимова, З. Масловської, А. Соколова, Ю. Тазьміна, О. Хорькової та ін.; працями з історії доброчинності В. Афанасьєва, Н. Барінової, В. Борисенка, Ю. Губенко, О. Дегальцевої, В. Ковалинського, В. Корнієнко, Т. Курінної, І. Левченко, А. Нарядька, Т. Ніколаєвої, А. Соколова; Ф. Ступака, І. Суровцевої, О. Терентьєвої, О. Ткаченко, С. Черкесової, С. Шукліної та ін.

Важливе значення для розвитку ідей піклування, виховання та розвитку дітей мали погляди С. Гогеля, Б. Бруханівського, Н. Маклакова, Е. Дерюжінського, Гезі, С. Роговського, К. Ануфрієва, О. Ейсмонта, С. Рачинського, П. Ганзена, Г. Смирнова–Платонова та ін.

Кращому розумінню заохочення кадрів дошкільного профілю до роботи в дитячих садках, дитячих притулках сприяли педагогічні праці В. Одоєвського, С. Шацького, І. Чувашева, В. Струмінського, Н. Константинова та ін.

Мета статті : проаналізувати розвиток процесів суспільного виховання дітей дошкільного віку у сфері освіти, що беруть початок з другої половини XIX століття в історії вітчизняної педагогічної думки .

Виклад основного матеріалу. Вивчення досвіду суспільного виховання дітей дошкільного віку в другій половині XIX ст. в Україні має важливе науково–історичне, теоретичне та практичне значення та сприяє інтеграції знань із цієї проблеми в сучасній педагогічній науці.

На сучасному етапі розбудови Української держави, коли потреба гармонійного розвитку особистості стала однією з найважливіших педагогічних проблем, дошкільна освіта набуває особливого значення.

Дослідження зазначених ідей знаходиться на межі кількох наукових галузей – історії та історії педагогіки, соціології та соціальної педагогіки, етнології та етнопедагогіки. Слід наголосити на історико–педагогічній та соціально–педагогічній складових проблеми суспільного виховання дітей дошкільного віку.

Важливе значення при вивченні ідей суспільного виховання дітей дошкільного віку має монографія М.Путерена [2] (головного лікаря Санкт–Петербурзького виховного будинку), присвячена зневазі підкидьків в 17 країнах, але основний акцент зроблено на Росії. Ця проблема аналізується у роботі у світлі її вирішення наказами громадського піклування [2; с. 74–101], губернськими земствами [2; с. 102–361], повітовими земствами і міськими управами [2; с. 362–420] та іншими організаціями, громадськими та приватними особами [2; с. 421–464].

Соціальним аспектам суспільного виховання дітей дошкільного віку та дитячого піклування, питанням організації виховно–благодійних установ для дітей і організації в них навчально–виховного процесу присвячені роботи І. Бецко, В. Одоєвського, С. Шацького, І. Верещагіної,

С. Іверенова, А. Селіванова, Н. Жеденова, В. Пекарського, М. Вейсберг, А. Плотнікова, В. Срезневського, М. Ремізова, Е. Матерна, М. Духівського та ін.

На особливу увагу в контексті нашого дослідження заслуговують роботи (переважно дисертаційні) останніх років в Україні, які тією чи іншою мірою розкривають зазначену проблемув окремий історичний період чи на певній території (А. Ващенко, Р. Гавриш, О. Герман, А. Гуз, О. Доній, О. Драч, Л. Єршова, І. Захарова, О. Козій, В. Курченко, О. Мармазова, В. Опанасенко, С. Поляруш, Н. Рудницька, Н. Сейко, Ф. Ступак, Т. Ткаченко, В. Шандра).

Аналізуючи ступінь дослідження проблеми суспільного виховання дітей дошкільного віку в історії вітчизняної педагогічної думки (друга половина ХІХст.), вважаємо за доцільне розглянути прийняття „Попередніх правил народної освіти” в першій половині ХІХ ст. Саме вони визначили створення навчальних округів, сприяли розвитку освіти в різних регіонах України. Цей етап характеризується стрімким розвитком різних галузей суспільства, об’єднанням зусиль державних та громадських організацій для досягнення спільної мети – забезпечення висококваліфікованими кадрами промислового виробництва, сільського господарства та галузі освіти [1]. Відкрилися перші жіночі школи в губерніях, змінилася суспільна думка про місце жінки в суспільстві, посилилася громадська активність у справі відкриття жіночих навчальних закладів і заохочення жінок до здобуття освіти та подальшої педагогічної діяльності; відбулися перші державні реформи в галузі жіночої освіти. Але, незважаючи на дозвіл відкривати жіночі школи, влада не переймалася матеріальною стороною проблеми, тому наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. ХІХ ст. на арену суспільних дій виходять саме жінки-меценатки як засновниці жіночих навчальних закладів. Зокрема, саме у цей час поширилися жіночі недільні школи. Вони призначалися для жінок різного віку та соціальної належності. У Харківській губернії існувала одна з найвідоміших недільних шкіл України – приватна жіноча недільна школа Х. Алчевської [4]. Також для жінок були відкриті середні жіночі школи. Так, наприклад, 1860 р було засновано першу та єдину на території Харківської губернії Марійську гімназію. Разом із гімназіями, прогімназіями та інститутом шляхетних дівчат на території Харківської губернії функціонувало єдине жіноче єпархіальне училище, що було відкрите в 1854 р. [4].

Зазначимо, що державна політика того часу була направлена на вирішення проблем фінансування дитячих навчальних закладів аніж на розвиток ідей суспільного виховання дітей дошкільного віку.

У середньому 75% усіх надходжень на утримання дитячих садків та початкових шкіл складали кошти органів міського самоврядування. Вони витрачалися на заробітну плату вихователям та вчителям, на оплату приміщень, на придбання підручників, навчальних посібників, на матеріальну допомогу учням. За участю органів управління відкривалися чоловічі та жіночі прогімназії, гімназії, в яких навчалися як майбутні вихователі, так і ті, хто вже працювали [3].

Міста піклувалися не лише про загальну освіту, але й про дуже важливу для незаможного населення професійну. Звертали увагу й на дошкільне та позашкільне виховання, на облаштування бібліотек, народних читалень.

Для 80–90-х рр. ХІХ ст. характерними були інтенсивне формування державної системи соціального піклування про дітей дошкільного віку; набуття ознак системності заохочувальних дій щодо залучення кадрів дошкільного профілю до отримання освіти та професійної діяльності [5, 6, 7].

Підґрунтям для розвитку цих питань стали позитивні зрушення в педагогічній галузі, завдяки зусиллям робітників щодо створення та підтримки освітніх закладів, зокрема дитячих садків, при заводах і фабриках.

У 80–90 рр. ХХ ст. ідеям суспільного виховання дітей дошкільного віку сприяло видання спеціальних педагогічних збірників для вихователів і вчителів, де пропонувалися розробки предметних бесід із дітьми дошкільного віку на городі, у саду, полі, на річці тощо.

Для підвищення якості дошкільної освіти в дитячих благодійних закладах і для поширення грамотності серед місцевого населення при виховних будинках відкривалися бібліотеки.

Важливими подіями цих років стали відкриття педагогічних курсів для кадрів дошкільного профілю, відкриття дошкільних закладів, приміщення яких повністю відповідали гігієнічним нормам, відкриття при виховних будинках бібліотек, видання спеціальних педагогічних збірників для вихователів і вчителів, де пропонувалися розробки предметних бесід із дітьми дошкільного віку тощо.

У 1880 – 1890–ті рр. інтенсивно створювалася державна система соціального піклування про дітей дошкільного віку загалом та дітей–сиріт зокрема під керівництвом Відомства установ імператриці Марії.

Розглядаючи ідеї суспільного виховання дітей дошкільного віку в історії вітчизняної педагогічної думки наприкінці ХІХ ст., слід зазначити, що в кінці ХІХ ст. в усіх освітніх установах особливий акцент робився на професійну підготовку вихователів та вчителів [1], що відповідно стало поштовхом до становлення й розвитку системи дошкільних кадрів.

Велику роль у розповсюдженні ідеї суспільного виховання дітей дошкільного віку, а також у розвитку теорії й практики дошкільного виховання відіграли педагогічні товариства, створені наприкінці ХІХ ст. – у першій половині ХХ ст. в м. Києві. Це Київське товариство народних дитячих садків та Фребелівське педагогічне товариство. Київські товариства були відомими й авторитетними в межах Російської імперії. Завдяки їхній діяльності Україна на початку ХХ ст. стала центром розвитку теорії дошкільного виховання та підготовки педагогів для дитячих садків.

Висновки. Розвиток ідеї суспільного виховання дітей дошкільного віку в історії вітчизняної педагогічної думки наприкінці ХІХ ст., був зумовлений низкою чинників, серед яких: соціально–політичні та соціально–економічні умови, проведення з'їздів, діяльність земств, розширення мережі дошкільних закладів, заснування педагогічних курсів, заснування Фребелівського інституту, відкриття закладів для дітей–сиріт та жіночих недільних шкіл, підвищення рівня жіночої освіти, формування державної системи соціального піклування про дітей дошкільного віку, видання спеціальних педагогічних збірників для вчителів вихователів, створення Товариства народних дитячих садків, наявність системи постанов та наказів, еволюція педагогічної думки (свідомий розвиток систем освітньої галузі, зокрема сфери дошкільного виховання).

ЛІТЕРАТУРА

1. Психология и педагогика : учебное пособие / под ред. А.А. Бодалева, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, В.А. Слостенина. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2002. – 585 с.
2. Путерен М.Д. Материалы по вопросу о призрении беспризорности детей и подкидышей в России / Н.Д. Путерен. – СПб., 1893. – 520 с.
3. Равкин З. И. Актуальные проблемы методологии историко–педагогических исследований / З.И.Равкин. – М. : РАО, 1993. – 93 с
4. Радість педагога–творця // Дошкільне виховання. – 1966. – № 11.
5. Розвиток дошкільного виховання на Харківщині // Дошкільне виховання. – К. : Радянська школа, 1955. – № 11 (листопад). – С. 20

6. Российская педагогическая энциклопедия / [под ред. В. П. Мануйлова]. – М. : Большая российская энциклопедия. – 1993. – 1376 с.
7. Рузавин Г. И. Методология научного познания: Учебное пособие для вузов / Г.И. Рузавин. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2009. – 287 с.

УДК 378.4(410)

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Волга А.Є., здобувач

Східноукраїнський національний університет ім. В.Даля

У статті розглядаються передумови становлення класичних університетів Великої Британії; вивчається культурна ситуація епохи Середньовіччя, яка сприяла становленню та розвитку університетських корпорацій; виявляються чинники, що зумовили духовну спрямованість та автономність Оксфордського та Кембріджського університетів поряд з іншими Європейськими університетами того часу.

Ключові слова: класичні університети, університетська корпорація, духовне виховання, схоластика.

Волга А.Е. ПРЕДПОСЫЛКИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ ВЕЛИКОБРИТАНИИ / Восточноукраинский национальный университет им. В.Даля, Украина

В статье рассматриваются предпосылки возникновения классических университетов Великобритании; изучается культурная ситуация эпохи Средневековья, послужившая становлению и развитию университетских корпорацій; выявляются факторы, обусловившие духовную направленность и автономность Оксфордского и Кембриджского университетов наряду с другими Европейскими университетами того времени.

Ключевые слова: классические университеты, университетская корпорація, духовное воспитание, схоластика.

Volga A.E. PRECONDITIONS OF BRITISH CLASSICAL UNIVERSITIES DEVELOPMENT / East Ukrainian Volodymyr Dahl National University, Ukraine

In the article the author examines the origins of classical British universities; the cultural situation of the Middle Ages that stimulated the rise and development of university corporations is studied; the factors having conditioned the spiritual character and isolation of Oxford and Cambridge universities along with the other European universities of that epoch are lighted.

Key words: classical universities, university corporation, spiritual education, scholasticism.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Перші університети на території Європи виникли в період Середньовіччя. Точна дата їхнього заснування не відома, але вчені датують цю подію XII–XIII століттями. Виникнення перших університетів було викликано необхідністю економічного розвитку країни, збільшенням міст, розвитком ремесел та торгівлі, піднесенням культури [1, с.15].

Перехід від античності до Середньовіччя супроводжувався глибоким занепадом культури, що було викликано не тільки війнами та варварськими вторгненнями, які були руйнівними для культурних цінностей, але й ворожим ставленням з боку церкви. Одного разу Папа Григорій I, який вів відкриту війну проти культури, заявив: "Неуцтво – мати істинного благочестя" [2, 351]. Він виступав проти освіти духовних осіб, особливо, проти спроб викладання. У Західній Європі в період V – X століть було дуже важко знайти освічених людей. Більшість лицарів ставили замість підпису хрест.

Засновник франкської держави Карл Великий значно посприяв розвитку освіти в Європі. Він